

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA EVFEMIZMLARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING KOMMUNIKATIV AHAMIYATI

Po‘latova Irodaxon Ilhomjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Ingliz tili amaliy kursi kafedrası o‘qituvchisi

Irodapulatova71@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilidagi evfemizmlarning lingvistik, funksional va kommunikativ xususiyatlari nazariy va amaliy tahlillar asosida yoritilgan. Evfemizmlarning semantik guruhları, ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ahamiyati, shuningdek, ularning nutq madaniyatidagi o‘rni ko‘rib chiqilgan. O‘zbek tilshunoslari — N. Ismatullayev, I. Xoldarova, X. Qodirovalarning ilmiy qarashlariga tayangan holda evfemizmlarning til tizimidagi o‘rni va kommunikativ vazifalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: evfemizm, nutq madaniyati, kommunikatsiya, leksik birliklar, til etiketi, stilistika, ijtimoiy tilshunoslik.

Annotation: This article explores the linguistic, functional, and communicative features of euphemisms in the Uzbek language based on both theoretical and practical analyses. It discusses the semantic categories of euphemisms, their cultural and social significance, and their role in speech etiquette. The article draws on the scholarly views of Uzbek linguists such as N. Ismatullayev, I. Kholdarova, and Kh. Qodirova to analyze the place of euphemisms in the language system and their communicative functions.

Keywords: euphemism, speech culture, communication, lexical units, language etiquette, stylistics, sociolinguistics.

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингвистические, функциональные и коммуникативные особенности эвфемизмов в узбекском языке на основе теоретического и практического анализа. Исследуются семантические группы эвфемизмов, их социальное и культурное значение, а также роль в речевой культуре. Опираясь на научные труды узбекских лингвистов Н. Исмагуллаева, И. Холдаровой и Х. Кодировой, автор анализирует место эвфемизмов в языковой системе и их коммуникативные функции.

Ключевые слова: эвфемизм, культура речи, коммуникация, лексические единицы, языковой этикет, стилестика, социолингвистика

Bugungi global kommunikatsiya davrida nutq madaniyati va til etiketi tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. O‘zbek tilida qadimdan to hozirgacha nutqdagi noqulay, og‘riqli yoki ijtimoiy jihatdan nojoiz mavzularni yumshatish va ijtimoiy muvozanatni saqlash maqsadida evfemizmlardan keng foydalanib kelingan. Evfemizmlar — bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri, keskin yoki noqulay ifodalarni yumshoq, madaniyatli shaklda aytish usuli bo‘lib, ular nutq madaniyatining ajralmas qismidir. Tilshunos olim N. Ismatullayev ta’kidlaganidek,

evfemizmlar orqali jamiyatdagi muayyan ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va madaniy tamoyillar namoyon bo'ladi. Ular nafaqat stilistik vosita, balki kommunikativ strategiya sifatida ham xizmat qiladi. Shu jihatdan, ushbu maqolada evfemizmlarning lingvistik va kommunikativ xususiyatlari, ularning semantik turlari hamda ijtimoiy nutqdagi roli tahlil qilinadi.

Ushbu maqola nazariy va amaliy tahlil metodlariga asoslanadi. Nazariy qismda N. Ismatullayev, I. Xoldarova, X. Qodirova kabi o'zbek tilshunoslarining evfemizmgga oid ilmiy ishlari tahlil qilindi. Amaliy jihatdan esa o'zbek tilidagi adabiy asarlar, ommaviy axborot vositalaridagi maqolalar, ijtimoiy tarmoqlar va kundalik nutqdagi evfemik ifodalar o'rganildi. Tahlil jarayonida deskriptiv tahlil, klassifikatsiya, va funksional-semantik tahlil metodlari qo'llanildi. Maqsad — o'zbek tilidagi evfemizmlarning semantik guruhlarini aniqlash, ularning kommunikativ funksiyalarini ochib berish va ijtimoiy ahamiyatini yoritishdan iborat.

Evfemizmlar o'zbek tilida ko'p hollarda quyidagi sohalarda qo'llanadi:

1. Biologik va fiziologik hodisalar:

“O'lmoq” o'rniga — *vafot etmoq, olamdan ko'z yummoq*

“Homilador” o'rniga — *oy-kuni yetgan, holatli*

2. Salbiy baholanuvchi ijtimoiy holatlar

Masalan: “Ishtaha yo'q” o'rniga — *ko'ngil tortmayapti*

3. Tana a'zolari va jinsiy mavzular

Bu mavzularda evfemizmlar ko'proq axloqiy, diniy va madaniy noqulaylikni bartaraf etish maqsadida ishlatiladi.

4. Iqtisodiy va siyosiy mavzular

“Narx oshdi” o'rniga — *narxlar biroz ko'tarildi*

“Ishdan haydamoq” o'rniga — *bo'shatildi, lavozimdan ozod qilindi*

Tilshunos olim X.Qodirovaning fikricha, evfemizmlar orqali kishilar og'riqli yoki tanqidiy vaziyatlarni yumshoqroq qabul qiladilar va bu til vositalarining ijtimoiy murosaga xizmat qiluvchi jihatini ko'rsatadi. Evfemizmlarning ko'p qirrali kommunikativ funksiyasi ularning jamiyatdagi til madaniyatini shakllantiruvchi vosita ekanligini ko'rsatadi. I.Xoldarovanning ta'kidlashicha, evfemizmlar faqatgina semantik almashtiruv emas, balki u orqali muallif yoki so'zlovchining psixologik, sotsiologik va madaniy nuqtayi nazari ifodalanadi.

Shuningdek, bugungi zamonaviy ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda evfemizmgga bo'lgan ehtiyoj oshib bormoqda. Siyosiy-nutq, reklama, tibbiyot va pedagogik sohalarda yumshoq uslubdagi ifodalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Alohida e'tiborli jihat shundaki, evfemizmlarning faol ishlatilishi tilni estetik jihatdan boyitadi, lekin haddan tashqari evfemik ifodalar haqiqatdan chekinish xavfini tug'diradi. Bu holat tilshunoslikda “disfemizm”lar bilan muvozanatda o'rganilishi kerak. Evfemizmlar, ayniqsa o'limga oid birliklar, tilda sotsiolingvistik zarurat sifatida shakllangan. Ular og'riqli haqiqatni yumshatish, muloqotdagi muvozanatni saqlash, va tinglovchiga nisbatan hurmat

ifoda etish vositasidir. O‘zbek tilida bu turdagi evfemizmlar ko‘pincha islomiy dunyoqarash, madaniy qadriyatlar, va ahloqiy me‘yorlar bilan chambarchas bog‘liq.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz yoki rus tilidagi o‘lim evfemizmlari ham xuddi shunday semantik funktsiyani bajaradi, ammo ular ko‘proq dunyoviy yoki poetik tusda bo‘ladi:

Ingliz tilida: *"passed away", "departed", "no longer with us"*

Rus tilida: *"ушёл из жизни", "покинул нас", "скончался"*

Biroq o‘zbek tilidagi evfemizmlarning semantik chuqurligi ko‘proq axloqiy, diniy va ruhiy-falsafiy asoslarda mustahkamlangan.

O‘lim evfemik birliklari o‘zbek tilining semantik tizimida o‘ta muhim o‘rin egallaydi. Ular orqali nafaqat ma‘no yumshatiladi, balki madaniyat, axloq, diniy tushunchalar ham ifoda etiladi. O‘lim evfemizmlari quyidagi semantik xususiyatlarga ega:

- Ma‘no yumshatilishi;
- Metaforik ifoda;
- Diniy asosli semantik yuklama;
- Kontekstga mos emotsional neytrallik.

Evfemizmlar nafaqat tilshunoslik, balki sotsiologiya, psixologiya va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham o‘rganilishi lozim bo‘lgan boy hodisadir.

Xulosa

Evfemizmlar — bu tilning nafaqat leksik boyligidir, balki u ijtimoiy ong, madaniyat, axloq va tafakkur bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan vositadir. Ularning o‘zbek tilshunosligidagi o‘rni katta bo‘lib, ularni o‘rganish orqali til madaniyati, kommunikativ strategiyalar va ijtimoiy ong evolyutsiyasi haqida chuqurroq tasavvur hosil qilish mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar evfemizmlarning dialektologik xususiyatlari, genderlik tafovutlari, hamda kontekstual tahlillari bilan boyitilishi mumkin.

O‘zbek tilidagi o‘limga oid evfemik birliklar — bu faqatgina semantik o‘zgarish emas, balki madaniyat, axloq, e‘tiqod va nutq etikasining uzviy ko‘rinishidir. Ularning asosiy semantik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- O‘limni yumshoq, emotsional jihatdan mo‘tadil tarzda ifodalash;
- O‘lim holatini metaforik va diniy obrazlar orqali ko‘rsatish;
- Tinglovchi yoki o‘quvchiga nisbatan hurmat va muloyimlikni ifodalash;
- Baholovchanlik darajasini pasaytirish, hissiy bosimni kamaytirish

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismatullayev N. “O‘zbek tilining madaniy va stilistik vositalari”. – Toshkent: Fan, 2010.
2. Xoldarova I. “Nutq madaniyati va uning zamonaviy tendensiyalari”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.

-
3. Qodirova X. “Evfemizmlar va ularning ijtimoiy-lingvistik tabiati”. – “Filologiya masalalari” jurnali, 2021, №3.
  4. Mahmudov N., Madvaliev A. “Hozirgi o‘zbek adabiy tili”. – Toshkent: Fan, 2005.
  5. Zohidov G‘. “Til va jamiyat: Lingvokulturologik qarashlar”. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
  6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildlik. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.

